

GİRİŞ

Qanunvericiliyə əsasən 18 yaşına çatmayanlar uşaq hesab olunur. Statistikaya görə, Azərbaycanda 2.800.000-dən çox uşaq var. 18 yaşadək uşaqlar ölkə əhalisinin 29 faizini təşkil edir.

Azərbaycanda uşaqlarla bağlı siyasətin əsası Ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuşdur. Ulu öndərin təşəbbüsü ilə önəmli beynəlxalq konvensiya və protokollar ratifikasiya edilərək qüvvəyə minmişdir. Ölkəmiz müstəqillik əldə etdikdən sonra ilk qoşulduğu beynəlxalq sənədlər arasında uşaqlarla bağlı olanları da var. Azərbaycan 1992-ci ildə BMT-nin “Uşaq Hüquqları haqqında” Konvensiyasına, 2002-ci ildə isə Konvensiyanın iki əlavə protokoluna qoşulub. 1998-ci ildə ölkəmizdə BMT-nin “Uşaq Hüquqları haqqında” Konvensiyasının müddəalarını özündə əks etdirən “Uşaq Hüquqları haqqında” Qanun qəbul edilmişdir. Bu gün Ulu öndərin siyasi kursu Prezident İlham Əliyev cənabları tərəfindən uğurla davam etdirilir. Uşaq hüquqlarının müdafiəsi, uşaqların normal formalaşmasına, sağlam böyüməsinə yönələn bir çox dövlət proqramları qəbul edilərək onların həyata keçirilməsi məqsədi ilə tədbirlər planı müəyyənləşdirilmişdir. Hər bir dövlət proqramı uşaqların hüquq və maraqlarının müdafiəsi, vahid dövlət uşaq siyasətinin formalaşdırılması, tənzimlənməsi və həyata keçirilməsi, uşaqların fiziki, əqli, mənəvi, əxlaqi və sosial inkişafı üçün lazımi həyat səviyyəsinin təmin olunması sahəsində milli konsepsiyayı inkişaf etdirməyə yönəlmişdir. Bu sahədə aparılan işlərdən danışarkən Azərbaycanın birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, UNESCO və İSESCO- nun xoşməramlı səfiri, millət vəkili Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyətini xüsusi olaraq vurğulamaq lazımdır. Məhz Mehriban xanımın rəhbərliyi altında Heydər Əliyev Fondu uşaqların təhsili, sağlamlığı ilə bağlı iri layihələrə imza atmışdır.

Bu gün hər bir uşaq öz üzərində dövlət qayğısını hiss edir. Uşaqlara göstərilən diqqət və qayğının artırılması üçün cəmiyyətin hər bir üzvü bütün gücünü səfərbər etməlidir.

UŞAQ HÜQUQLARI HAQQINDA KONVENSIYA

BMT Baş Assableyasının 44/25 sayılı qətnaməsi ilə 20 noyabr 1989-cu ildə qəbul edilmişdir. 2 sentyabr 1990 il tarixində qüvvəyə minmişdir.

PREAMBULA

Bu Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlər:

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsində bəyan edilmiş prinsiplərə uyğun olaraq, cəmiyyətin bütün üzvlərinin ləyaqətinin, bərabər və ayrılmaz hüquqlarının tanınmasını Yer üzərində azadlığın, ədalətin və sülhün təmin edilməsinin əsası olduğunu hesab edərək,

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzvü olan xalqların onun Nizamnaməsində insanın əsas hüquqlarına, insan şəxsiyyətinin dəyər və ləyaqətinə inamlarını təsdiq etdiklərini və geniş azadlıq şəraitində sosial tərəqqiyə və həyat şəraitinin yaxşılaşdırılmasına kömək göstərmək qətiyyətlərini nəzərə alaraq,

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının insan hüquqları haqqında ümumi Bəyannamədə və insan hüquqları haqqında beynəlxalq paktlarda irq, dərinin rəngi, cins, dil, din, siyasi əqidə, yaxud digər əqidələr, milli və ya sosial mənşə, əmlak vəziyyəti, doğulma və yaxud başqa hallar kimi əlamətlərə heç bir fərq qoyulmadan, hər bir adamın həmin sənədlərdə göstərilən bütün hüquq və azadlıqlara malik olmasını bəyan etdiyini və bununla razılaştığını təsdiq edərək,

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının insan hüquqları haqqında ümumi Bəyannamədə uşaqların xüsusi qayğıya və köməyə hüququ olduğunu bəyan etdiyini xatırladaraq, cəmiyyətin əsas özəyi kimi

və ailənin bütün üzvlərinin, xüsusilə uşaqların inkişafı və rifahı üçün əsas təbii mühit kimi ailənin cəmiyyət çərçivəsində vəzifələrini tam həcmdə öz üzərinə götürə bilməsi üçün ona yardım göstərilməsinin və onun müdafiə edilməsinin zəruriliyinə əmin olaraq,

Uşağın şəxsiyyətinin tam və ahəngdar inkişafı üçün onun ailə mühitində, xoşbəxtlik, məhəbbət və anlaşıma mühitində böyüməsinin vacibliyini təsdiq edərək,

Uşağın cəmiyyətdə müstəqil həyata tamamilə hazırlamalı və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsində bəyan olunmuş ideallar ruhunda və xüsusilə sülh, ləyaqət, dözümlük, azadlıq, bərabərlik və həmrəylik ruhunda tərbiyə edilməli olduğunu qeyd edərək,

Uşağın belə müdafiə olunması zəruriliyinin uşaq hüquqlarına dair 1924-cü il tarixli Cenevrə Bəyannaməsində və 1959-cu il noyabrın 20-də Baş Məclis tərəfindən qəbul edilmiş uşaq hüquqları

Bəyannaməsində nəzərdə tutulduğunu və insan hüquqları haqqında ümumi Bəyannamədə, mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq paktı (xüsusən 23 və 24-cü maddələrdə) iqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında Beynəlxalq paktı (xüsusən 10-cu maddədə), habelə uşaqların rifahı məsələləri ilə məşğul olan ixtisaslaşdırılmış idarələrin və beynəlxalq təşkilatların nizamnamələrində və müvafiq sənədlərində təsdiq edildiyini nəzərə alaraq,

Uşaq Hüquqları Bəyannaməsində göstərildiyi kimi, “fiziki və əqli cəhətdən yetkin olmadığına görə uşağın istər doğulmazdan əvvəl, istərsə də doğulduqdan sonra xüsusi mühafizə və qayğıya, o cümlədən də lazımi hüquqi müdafiəyə ehtiyacı olduğunu” nəzərə alaraq,

Xüsusilə uşaqların tərbiyə olunmağa verilməsi, milli və beynəlxalq səviyyələrdə

övladlığa götürülməsi zamanı onların müdafiəsinə və rifahına aid Sosial və Hüquqi Prinsiplər haqqında Bəyannamənin müddəalarına, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Yetkinlik Yaşına Çatmayanlar barəsində Ədalət Məhkəməsinin icrasının minimal standart qaydalarına (“Pekin Qaydaları”), Fövqəladə və Silahlı Münaqişələr dövründə Qadınların və Uşaqların Müdafiəsi haqqında Bəyannamənin müddəalarına istinad edərək,

Dünyanın bütün ölkələrində son dərəcə çətin şəraitdə yaşayan uşaqlar olduğunu və belə uşaqların xüsusi qayğıya ehtiyacını təsdiq edərək,

Uşağın müdafiəsi və ahəngdar inkişafı üçün hər bir xalqın ənənələrinin və mədəni dəyərlərinin əhəmiyyətini lazımınca nəzərə alaraq,

Hər bir ölkədə, xüsusilə İnkişaf Etməkdə olan Ölkələrdə uşaqların həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması üçün beynəlxalq əməkdaşlığın əhəmiyyətini təsdiq edərək,

Aşağıdakılar barədə razılığa gəlmişlər:

I HİSSƏ

Maddə 1

Hər bir insan 18 yaşına çatanadək bu Konvensiyanın məqsədlərinə görə uşaq sayılır. Bu şərtlə ki, həmin uşaq barəsində tətbiq edilə bilən qanuna görə, o yetkinlik yaşına daha əvvəl çatmamış olsun.

Maddə 2

1.İştirakçı dövlətlər onların yurisdiksiyası daxilində olan hər bir uşaq üçün bu Konvensiyada nəzərdə tutulan bütün hüquqlara hörmət bəsləyir və

onların həyata keçirilməsini təmin edir, uşağın, onun valideynlərinin və ya qanuni qəyyumlarının irqindən, dərisinin rəngindən, cinsindən, dilindən, siyasi əqidəsindən və ya digər əqidələrindən, milli, etnik, yaxud sosial mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, səhhətindən və doğulduğu şəraitdən və ya hər hansı başqa hallardan asılı olmayaraq, heç bir ayrı-seçkiliyə yol vermirlər.

2.İştirakçı dövlətlər uşağın, onun valideynlərinin, qanuni qəyyumlarının və ya digər ailə üzvlərinin statusu, fəaliyyəti, ifadə olunan baxışları, yaxud əqidələri əsasında uşağın ayrı-seçkiliyin və cəzanın bütün formalarından müdafiə olunmasını təmin etmək üçün hər cür lazımi tədbirləri görürlər.

Maddə 3

1.Sosial təminat məsələləri ilə məşğul olan dövlət idarələri və ya özəl idarələr,

habelə məhkəmələr, inzibati orqanlar, yaxud qanunvericilik orqanları tərəfindən həyata keçirilib-keçirilməməsindən asılı olmayaraq, uşaqlar barəsində görülən bütün tədbirlərdə uşağın maraqlarının daha yaxşı təmin edilməsinə ilk növbədə diqqət yetirməlidir.

2.İştirakçı dövlətlər uşağın valideynlərinin, qəyyumlarının və ya onun üçün qanuna görə məsuliyyət daşıyan digər şəxslərin hüquq və vəzifələrini nəzərə alaraq, onun rifahı üçün zəruri olan müdafiə və qayğı ilə uşağı təmin etməyi öhdəsinə götürür və bu məqsədlə bütün qanunvericilik və inzibati tədbirləri görürlər.

3.İştirakçı dövlətlər uşaqlara qayğı və ya onların müdafiəsi üçün cavabdeh olan idarələri, xidmətləri və təşkilatları səlahiyyətli orqanların qoyduqları normalara, o cümlədən təhlükəsizlik və səhiyyə sahəsində normalara bu qurumların işçi heyətinin say tərkibi və yararlılığı, habelə mötəbər nəzarət

baxımından da cavabdehlik daşımalarını təmin edirlər.

Maddə 4

İştirakçı dövlətlər bu Konvensiyada tanınan hüquqların həyata keçirilməsi üçün bütün lazımi qanunvericilik, inzibati və digər tədbirləri görürlər. İştirakçı dövlətlər iqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar sahəsində belə tədbirləri malik olduqları ehtiyatların maksimum səviyyəsində, lazım gəldikdə isə, beynəlxalq əməkdaşlıq səviyyəsində həyata keçirirlər.

Maddə 5

İştirakçı dövlətlər valideynlərin və yerli adətdə nəzərdə tutulduğu kimi, müvafiq hallarda genişləndirilmiş ailə və ya icma üzvlərinin, qəyyumların, yaxud qanuna görə uşaq üçün məsuliyyət daşıyan

digər şəxslərin bu Konvensiyada tanınan hüquqların onlar tərəfindən həyata keçirilməsində uşağı lazımınca idarə etmək və ona rəhbərlik etmək və bunu uşağın inkişaf etməkdə olan qabiliyyətinə müvafiq surətdə yerinə yetirmək məsuliyyətinə, hüquqlarına və vəzifələrinə hörmət bəsləyirlər.

Maddə 6

1.İştirakçı dövlətlər təsdiq edirlər ki, hər bir uşaq yaşamaq kimi ayrılmaz hüquqa malikdir.

2.İştirakçı dövlətlər uşaqların sağlam, gümrəh yaşamasını, inkişafını maksimum dərəcədə təmin etməlidirlər.

Maddə 7

1. Uşaq doğulduqdan sonra dərhal qeydə alınır və doğulduğu andan ad və vətəndaşlıq almaq hüququna, habelə, mümkün olduğu dərəcədə, öz

valideynlərini tapmaq və onlardan qayğı görmək hüququna malikdir.

2. İştirakçı dövlətlər bu hüquqların öz milli qanunvericiliyinə müvafiq surətdə həyata keçirilməsini və öz öhdəliklərinin bu sahədə müvafiq beynəlxalq sənədlərə uyğun olaraq yerinə yetirilməsini təmin edirlər, bir şərtlə ki, uşaq vətəndaşlığa malik olmasın.

Maddə 8

1.İştirakçı dövlətlər qeyri-qanuni müdaxiləyə yol vermədən, qanunda nəzərdə tutulduğu kimi, vətəndaşlıq, ad və ailə əlaqələri də daxil olmaqla uşağın öz fərdiliyini saxlamaq hüququna hörmət bəsləməyi öhdələrinə götürürlər.

2. Əgər uşaq öz fərdiliyinin bütün ünsürlərinin bir qismindən və ya hamısından məhrum olursa, onda iştirakçı dövlətlər onun fərdiliyinin tezliklə bərpa edilməsi üçün lazımi köməyi və müdafiəni təmin etməlidir.

Maddə 9

1.İştirakçı dövlətlər təmin edirlər ki, uşaq öz valideynlərinin ziddinə olaraq onlardan ayrılmasınlar, bir şərtlə ki, məhkəmənin qərarına uyğun olaraq səlahiyyətli orqanlar tətbiq edilən qanuna və qaydalara müvafiq surətdə müəyyən etsinlər ki, belə ayrılıq uşağın ən yaxşı halda mənafeyi naminə labüddür. Belə ayrılıq bu və ya digər konkret halda labüd ola bilər. Məsələn, valideynlər uşaqla sət rəftar edir və ya ona qayğı göstərmir, yaxud valideynlər bir-birindən ayrı yaşayırlar və belə olan təqdirdə uşağın yaşayış yeri barədə qərar qəbul edilməlidir.

2.Bu maddənin 1-ci bəndinə uyğun olaraq hər cür araşdırma zamanı bütün əlaqədar tərəflərə araşdırmada iştirak etməyə və öz fikrini şərh etməyə imkan verilir.

3.İştirakçı dövlətlər valideynlərinin biri və ya hər ikisi ilə ayrılmış uşağın hər iki

valideynlə müntəzəm surətdə şəxsi münasibətlər və birbaşa əlaqələr saxlamaq hüququna hörmət bəsləyirlər, bir şərtlə ki, bu münasibət və əlaqələr uşağın şəxsi maraqlarına zidd olmasın.

4. Belə ayrılıq iştirakçı dövlət tərəfindən qəbul edilmiş hər hansı qərardan irəli gəldikdə, məsələn, valideynlərdən birinin və ya hər ikisinin həbsə alınması, məhəbdə saxlanması, sürgünə göndərilməsi, ölkədən qovulması yaxud ölməsi (o cümlədən həmin şəxsin dövlətin sərəncamında olduğu dövrdə hər hansı səbəb üzündən baş vermiş ölümü) ilə əlaqədar olduqda həmin iştirakçı dövlət ailənin itkin üzvünün/üzvlərinin olduğu yer barəsində valideynlərə, uşağa və ya əgər lazım gələrsə - ailənin başqa üzvünə onların xahişi ilə lazımı gələrsə - ailənin üzvünə onların xahişi ilə lazımı məlumat verir, bir şərtlə ki, bu məlumatın verilməsi uşağın rifahına zərər vurmasın. Iştirakçı dövlətlər daha sonra təmin edirlər ki, bu cür xahişin yerinə yetirilməsi müvafiq

şəxs/şəxslər üçün özlüyündə xoşagəlməz nəticələrə gətirib çıxarmasın.

Maddə 10

1. Iştirakçı dövlətlərin 9-cu maddənin 1-ci bəndi üzrə öhdəliyə uyğun olaraq uşağın və ya onun valideynlərinin ailənin qovuşması məqsədilə iştirakçı dövlətə gəlmək, yaxud oradan getmək barədə ərizələrinə iştirakçı dövlətlər tərəfindən müsbət, humanist və operativ tərzdə baxılmalıdır. Iştirakçı dövlətlər daha sonra təmin edirlər ki, bu cür xahişin yerinə yetirilməsi ərizəçilər və onların ailə üzvləri üçün xoşagəlməz nəticələrə gətirib çıxarmasın.

2. Valideynləri müxtəlif dövlətlərdə yaşayan uşağın ixtiyarı var idi ki, xüsusi hallar istisna olmaqla, hər iki valideynlər müntəzəm olaraq şəxsi münasibətlərə və birbaşa əlaqələr saxlansın. Bu məqsədlə və iştirakçı dövlətlərin 9-cu maddənin 2-ci

bandi üzrə öhdəliyinə uyğun olaraq iştirakçı dövlətlər uşağın və onun valideynlərinin istənilən ölkəni, o cümlədən öz ölkəsini tərk etmək hüququ barəsində yalnız elə məhdudiyyətlər qoya bilər ki, bu məhdudiyyətlər qanunla müəyyən edilmişdir və dövlət təhlükəsizliyinin, ictimai asayişin, əhəlinin sağlamlığı və ya mənəviyyatının, yaxud digər şəxslərin hüquq və azadlıqlarının mühafizəsi üçün zəruridir və bu Konvensiyada tanınan digər hüquqlara uyğundur.

Maddə 11

1.İştirakçı dövlətlər uşağın bir yerdən başqa yerə qanunsuz aparılmasına və xaricdən geri qaytarılmasına qarşı mübarizə aparılması üçün tədbirlər görürlər.

2.Bu məqsədlə iştirakçı dövlətlər ikitərəfli və ya çoxtərəfli sazişlər

bağlanmasına, yaxud qüvvədə olan sazişlərə qoşulmağa kömək edirlər.

Maddə 12

1.İştirakçı dövlətlər baxışlarının formalaşdırmağa qadir olan uşağı həmin baxışları özünə aid bütün məsələlərlə əlaqədar azad ifadə etmək hüququ ilə təmin edirlər. Həm də uşağın baxışlarına onun yaşına və yetkinliyinə müvafiq surətdə lazımı diqqət yetirirlər.

2.bu məqsədlə uşağa imkan verilir ki, ona aid hər hansı məhkəmə araşdırmasının və ya inzibati araşdırmanın gedişində ya bilavasitə özü, ya da nümayəndə, yaxud müvafiq orqan vasitəsilə onu milli qanunvericiliyin prosessual normalarında nəzərdə tutulan qaydada dinlənsinlər.

Maddə 13

1.Uşaq öz fikrini azad ifadə etmək hüququna malikdir. Bu hüquqa hər cür informasiya və ideyaları sərhədlərdən asılı olmayaraq, şifahi, yazılı və ya çap edilmiş formada, incəsənət əsərləri formasında, yaxud uşağın istədiyi digər vasitələrin köməyi ilə axtarmaq, almaq və vermək azadlığı daxildir.

2.Bu hüququn həyata keçirilməsinə bəzi məhdudiyyətlər qoyula bilər ki, lakin həmin məhdudiyyətlər qanunda nəzərdə tutulan və aşağıdakı məqsədlər üçün zəruri ola bilər:

- a) digər şəxslərin hüquqlarına və nüfuzuna hörmət üçün; və ya
- b) dövlət təhlükəsizliyin və ya ictimai asayışın, yaxud əhəlinin sağlamlığı və ya mədəniyyətinin mühafizəsi üçün.

Maddə 14

1.İştirakçı dövlətlər uşağın əqidə, vicdan və din azadlığı hüququnu müəyyən edir.

2.İştirakçı dövlətlər valideynlərin və müvafiq hallarda qanuni qəyyumların uşağın inkişaf etməkdə olan qabiliyyəti ilə uzlaşan metodlarla onun hüquqlarının həyata keçirilməsində uşağa rəhbərlik etmək hüquqlarına və vəzifələrinə hörmət bəsləyir və buna yardım edirlər.

3.Öz dininə və ya inamına etiqad etmək azadlığına yalnız elə məhdudiyyətlər qanunla müəyyən edilmiş edilmiş olsun və dövlət təhlükəsizliyi, ictimai asayışın, əhəlinin mədəniyyət və sağlamlığın mühafizəsi yaxud, digər şəxslərin əsas hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi üçün zəruri olsun.

Maddə 15

1.İştirakçı dövlətlər uşağın assosiasiyalara üzv olma azadlığını və dinc

yığıncaqlarda iştirak etmək hüququnu və azadlığını tanıyır.

həmin hüququn həyata keçirilməsində hər hansı məhdudiyətlər tətbiq edilə bilməz. Burada elə məhdudiyətlər istisnaqlıq təşkil edir ki, onlar qanuna müvafiq surətdə tətbiq olunur və demokratik cəmiyyətdə dövlətin təhlükəsizliyi və ya ictimai təhlükəsizliyi, ictimai asayiş baxımından, əhalinin sağlamlığı və ya mədəniyyətinin mühafizəsi, yaxud digər şəxslərin hüquq və azadlıqların müdafiəsi üçün zəruridir.

Maddə 16

1.Hər hansı bir uşaq onun şəxsi həyatı, ailə həyatı, mənzilinin toxunulmazlığı və ya yazışma sirri hüququnun həyata keçirilməsinə özbaşınalıqla və ya qeyri-qanuni surətdə müdaxilə obyektinə, yaxud onun şərəf və ləyaqətinə qeyri-qanuni qəsd edilmə obyektinə ola bilməz.

2.Uşaq belə qeyri-qanuni müdaxilə və ya qəsdən müdafiə olunmaq hüququna malikdir.

Maddi 17

İştirakçı dövlətlər Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin mühüm rol oynadığını qəbul edir və təmin edirlər ki, uşaq müxtəlif milli və ya beynəlxalq mənbələrdən informasiya və materiallar, xüsusən uşağın sosial, mədəni və əxlaqi rifahına, habelə sağlam fiziki və psixi inkişafına köməyə yönəldilmiş informasiya və materialları ala bilsin. Bu məqsədlə iştirakçı dövlətlər:

a) Kütləvi informasiya vasitələrini uşaq üçün sosial və mədəni baxımdan faydalı olan və 29-cu maddənin bəndlərinə uyğun gələn informasiya və materialları yaymağa həvəsləndirirlər;

b) Müxtəlif mədəni, milli və beynəlxalq mənbələrdən alınan belə informasiya və materialların hazırlanması, mübadiləsi və

yayılması sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığa həvəsləndirirlər;

c) Uşaq ədəbiyyatının buraxılmasını və yayılmasını həvəsləndirirlər;

d) Kütləvi informasiya vasitələrini azsaylı xalqların hər hansı qrupuna və ya yerli əhaliyə mənsub olan uşağın dillə bağlı ehtiyaclarına xüsusi diqqət yetirməyə həvəsləndirirlər;

e) 13-cü və 18-ci maddələrin müddəalarını nəzərə alaraq, uşağın rifahına zərər vuran informasiya və materiallardan uşağın qorunmasının lazımı prinsiplərini hazırlamağa həvəsləndirirlər;

Maddə 18

1. İştirakçı dövlətlər uşağın tərbiyəsi və inkişafı üçün hər iki valideynin birgə və eyni dərəcədə məsuliyyət daşdığına dair prinsipin tanınmasını təmin etməkdən ötrü mümkün olan bütün səyləri göstərirlər. Uşağın tərbiyəsi və inkişafı üçün əsas məsuliyyəti valideynlər və ya müvafiq

hallarda qanuni qəyyumlar daşıyırlar. Uşağın ən yaxşı maraqları – onlara əsas qayğı obyektidir.

2. Bu konvensiyada şərh olunmuş hüquqların həyata keçirilməsinə təminat verilməsi və kömək göstərilməsi məqsədilə iştirakçı dövlətlər valideynlərə və qanuni qəyyumlara uşağın tərbiyəsi ilə bağlı öz vəzifələrini yerinə yetirməkdə lazımı kömək edir və uşaq tərbiyə müəssisələri şəbəkəsinin inkişafını təmin edirlər.

3. İştirakçı dövlətlər bütün lazımı tədbirlər görürlər ki, valideynləri işləyən uşaqların onlara baxmaq üçün nəzərdə tutulan qurumlardan istifadə etmək hüququna malik olması təmin edilsin.

Maddə 19

1. İştirakçı dövlətlər uşağı valideynlər, qanuni qəyyumlar və ya uşağa qayğı göstərən hər hansı digər şəxs tərəfindən

fiziki, yaxud psixoloji zorakılığın, təhqirin və ya istismarın, o cümlədən də cinsi zorakılığın hər cür formalarından qorumaq məqsədilə bütün lazımi qanunvericilik, inzibati, sosial və maarifləndirmə tədbirlərini görürlər.

2. Bu cür müdafiə tədbirlərinə uşağa və onun qayğısına qalan şəxslərə lazımi kömək göstərilməsi məqsədilə sosial proqramlar hazırlamaq, habelə uşağa yuxarıda sadalanmış kobud rəftar hallarının qarşısının alınmasının və aşkara çıxarılmasının digər formalarını həyata keçirmək, bu hallar barədə məlumat vermək və tədqiqata göndərmək, uşağı mülalicə etmək və digər tədbirləri görmək, habelə, lazım gələrsə, məhkəmə prosesinə başlamaq üçün səmərəli qaydalar daxildir.

Maddə 20

1. Öz ailə mühitindən müvəqqəti və ya daimi məhrum olan, yaxud özünün mənafeyi naminə belə mühitdə qala

bilməyən uşaq dövlət tərəfindən xüsusi müdafiə edilmək və yardım almaq hüquqlarına malikdir.

2. İştirakçı dövlətlər öz milli qanunlarına uyğun olaraq belə uşaqlara baxılma üsulunun dəyişdirilməsini təmin edirlər.

3. Belə baxılma üsulu uşağın şəriyyəyə görə “kəfalət”ə, yəni tərbiyyəyə verilməsindən, habelə övladlığa götürülməsindən, lazım gəldikdə isə uşaqlara baxan müvafiq müəssisələrə qoyulmasından ibarət ola bilər. Uşağa baxılma üsulunun dəyişdirilməsi variantları müzakirə edilərkən uşağın tərbiyyəsinin varisliyinin məqsədə uyğunluğu və onun etnik mənşəyi, dini və mədəni mənsubiyyəti və ana dili lazımi dərəcədə nəzərə alınmalıdır.

Maddə 21

Övladlığa götürmə sistemini qəbul edən və yaxud bu sistemin həyata

keçirilməsinə icazə verən iştirakçı dövlətlər ilk növbədə uşağın maraqlarının nəzərə alınmasını təmin edirlər və onlar:

a) təmin edirlər ki, uşağın övladlığa götürülməsinə ancaq səlahiyyəti olanlar icazə versinlər. Bu orqanlar təsdiq edilən qanuna və qaydalara uyğun olaraq və işə aid bütün dəqiq məlumat əsasında müəyyən edirlər ki, uşağın valideynlər, qohumlar və qanuni qəyyumlar barəsində statusuna görə övladlığa götürmə mümkündür və əgər tələb olunursa, əlaqədar şəxslər lazım ola biləcək belə məsləhətləşmə əsasında övladlığa götürməyə öz düşünülmüş razılığını versinlər;

b) təsdiq edirlər ki, uşağın başqa bir ölkədə övladlığa götürülməsi ona baxmağın alternativ üsulu hesab oluna bilər, bir şərtlə ki, uşağın doğulduğu ölkədə ona münasib qaydada baxılmasının təmin edilməsi mümkün olmasın və uşaq onun tərbiyə olunmasını və ya övladlığa götürülməsini təmin edə bilməyəcək ailəyə

tərbiyə edilməyə, yaxud saxlanmağa verilə bilməsin;

c) təmin edirlər ki, uşaq başqa bir ölkədə övladlığa götürüldükdə ölkənin daxilində övladlığa götürülmə ilə əlaqədar tətbiq edilən eyni təminat və normalar tətbiq olunsun;

d) bunu təmin etmək məqsədilə, bütün lazımi tədbirləri görürlər ki, başqa ölkədə övladlığa götürmə zamanı uşağın yerləşdirilməsi və bununla bağlı şəxslərin əsassız olaraq maliyyə mənfəəti əldə etməsinə gətirib çıxarmasın.

e) zəruri hallarda ikitərəfli və çoxtərəfli razılaşmalar, yaxud sazişlər bağlanması yolu ilə bu maddənin məqsədlərinə nail olurlar və bununla da uşağın başqa bir ölkədə yerləşdirilməsinin səlahiyyətli hakim dairələr və ya orqanlar tərəfindən həyata keçirilməsini təmin edirlər;

Maddə 22

1.İştirakçı dövlətlər qaçqın statusu almaq istəyən və ya tətbiq edilə bilən beynəlxalq, yaxud daxili hüquq və qaydalara müvafiq surətdə qaçqın sayılan, valideynləri və ya hər hansı digər şəxs tərəfindən istər müşaiyət edilən, istərsə də müşaiyət edilməyən uşağı bu Konvensiyada və göstərilən dövlətlərin iştirakçısı olduğu insan hüquqlarına dair digər beynəlxalq sənədlərdə və ya humanitar sənədlərdə əksini tapmış hüquqlardan istifadə edilməsində lazımi müdafiə və humanitar yardımla təmin etmək üçün zəruri tədbirləri görürlər.

2.Bu məqsədlə, iştirakçı dövlətlər lazımi hallarda belə uşağın müdafiəsi və ona kömək göstərilməsi hər hansı qaçqın uşağın öz valideynlərini və ya digər ailə üzvlərini axtarıb tapması, öz ailəsinə qovuşmaq üçün gərəkli məlumat alması məqsədilə BMT və onunla əməkdaşlıq edən digər səlahiyyətli hökumətlərarası və

ya qeyri-hökumət təşkilatlarının bütün səylərinə kömək göstərilir. Valideynlər və ya digər ailə üzvləri tapıla bilmədikdə belə uşaq, eləcə də hər hansı bir səbəbdən öz ailə mühitindən daimi və ya müvəqqəti məhrum olmuş istənilən digər uşaq, bu Konvensiyada nəzərdə tutulduğu kimi, eyni qaydada müdafiə edilir.

Maddə 23

1. İştirakçı dövlətlər təsdiq edirlər ki, əqli və ya fiziki çatışmazlığı olan uşaq onun ləyaqətini təmin edən, onun özünə inamını artıran və cəmiyyətin həyatında fəal iştirakını asanlaşdıran şəraitdə dəyərli və ləyaqətli həyat sürməlidir.

2. İştirakçı dövlətlər əqli və ya fiziki çatışmazlığı olan uşağın ona xüsusi qayğı göstərilməsi hüququnu təsdiq edir və belə hüquqa malik olan uşağa və ona qayğı üçün məsuliyyət daşıyanlara mövcud imkanlar daxilində yardım göstərilməsini

həvəsləndirir və təmin edirlər. Xahişlə mü raciət edilmiş bu yardım uşağın vəziyyətinə və onun valideynlərinin, yaxud uşağa qayğını təmin edən digər şəxslərin vəziyyətinə müvafiq olmalıdır.

3. Əqli və ya fiziki çatışmazlığı olan uşağın xüsusi ehtiyacları olduğu təsdiq edildikdə, bu maddənin 2-ci bəndinə müvafiq olaraq ona imkan daxilində pulsuz yardım edilir və bu zaman valideynlərin, yaxud uşağa qayğını təmin edən digər şəxslərin maliyyə ehtiyatları-resursları nəzərə alınır. Burada məqsəd əqli və ya fiziki çatışmazlığı olan uşağın təhsil, peşə hazırlığı, tibbi xidmət, sağlamlığın bərpası, əmək fəaliyyətinə hazırlıq sahəsində xidmətlərindən səmərəli istifadə etməsini və istirahət vasitələrindən bəhrələnməsini elə təmin etməkdir ki, bunlar uşağın sosial həyata imkan daxilində daha geniş cəlb edilməsinə və uşağın mədəni və mənəvi inkişafı da daxil olmaqla şəxsiyyətinin püxtələşməsinə gətirib çıxarsın.

4. İştirakçı dövlətlər profilaktiki səhiyyə, əqli və fiziki çatışmazlığı olan uşaqların tibbi, psixoloji və funksional müalicə sahəsində müvafiq məlumat mübadiləsinə, o cümlədən də sağlamlığın bərpası metodlarının, ümumtəhsil və peşə hazırlığı barədə məlumatın yayılmasına, habelə bu məlumatdan istifadə olunmasına beynəlxalq əməkdaşlıq çərçivəsində kömək edirlər ki, iştirakçı dövlətlərə bu sahədə öz imkanlarını yaxşılaşdırmağa, biliklərini zənginləşdirməyə və öz təcrübəsini artırmağa şərait yaransın. Bununla əlaqədar olaraq İnkişaf Etməkdə Olan Ölkələrin tələbatına xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Maddə 24

1. İştirakçı dövlətlər uşağın ən təkmil səhiyyə sistemi xidmətlərindən, xəstəliklərin müalicəsi və sağlamlığın bərpası vasitələrindən istifadə etmək

hüququ olduğunu təsdiq edirlər. İştirakçı dövlətlər təmin etməyə çalışırlar ki, hər bir uşaq səhiyyə sisteminin belə xidmətlərindən istifadə üçün öz hüququndan məhrum olmasın.

2. İştirakçı dövlətlər həmin hüququn tamamilə həyata keçirilməsinə çalışır və lazımi tədbirlər görürlər ki:

a) körpələr və uşaqlar arasında ölüm hallarının səviyyəsi aşağı düşsün;

b) ilkin tibbi-sanitar yardımın inkişafına birinci növbədə diqqət yetirmək şərti ilə bütün uşaqlara lazımi tibbi yardım göstərilməsi və onların sağlamlığının mühafizəsi təmin edilsin;

v) xəstəliklərə və doyunca yeməməyə qarşı mübarizə aparılsın, o cümlədən ilkin tibbi-sanitar yardım çərçivəsində, digər vasitələrlə yanaşı, asanlıqla əldə olunan texnologiyanın tətbiq edilməsi yolu ilə kifayət qədər qidalı ərzaq və təmiz içməli su verilməsi təmin edilsin, ətraf mühitin çirklənməsi təhlükəsini və riskini nəzərə alaraq bununla mübarizə aparılsın;

q) analara doğuşdan əvvəl və sonrakı dövrlərdə sağlamlığın mühafizəsi sahəsində lazımi xidmətlər göstərilsin;

ğ) uşaqların sağlamlığı və yedizdirilməsi, əmizdirmənin üstünlükləri, gigiyena, uşağın yaşadığı mühitin sanitariyası və bədbəxt hadisələrin qarşısının alınması barədə cəmiyyətin bütün təbəqələrinə, xüsusi ilə valideynlərə və uşaqlara məlumatların verilməsi, habelə onların təhsil alması və belə biliklərdən istifadə etməkdə onlara kömək göstərilməsi təmin edilsin;

d) profilaktik tibbi yardım və ailənin planlaşdırılması sahəsində maarifçilik işi və xidmətləri inkişaf etdirilsin.

3. İştirakçı dövlətlər uşaqların sağlamlığına mənfi təsir göstərən ənənəvi praktikanın ləğv edilməsi məqsədilə hər cür səmərəli və lazımi tədbirləri görürlər.

4. İştirakçı dövlətlər bu maddədə təsdiq olunan hüququn tamamilə həyata keçirilməsinə tədricən nail olmaq məqsədilə beynəlxalq əməkdaşlığı

həvəsləndirməyi və inkişaf etdirməyi öhdələrinə götürürlər.

Maddə 25

İştirakçı dövlətlər uşağa baxılması, onun müdafiəsi və ya fiziki, yaxud psixi müalicəsi məqsədilə səlahiyyətli orqanlar tərəfindən qəyyumluğa verilmiş uşağın aldığı müalicənin, onun haqqında belə qəyyumluqla bağlı bütün digər şəraitin mütəmadi şəkildə qiymətləndirilməsi barədə uşağın hüququnu təsdiq edirlər.

Maddə 26

1. İştirakçı dövlətlər hər bir uşağın sosial sığorta da daxil olmaqla sosial təminat imtiyazlarından istifadə etmək hüququnu tanıyır və öz milli qanunvericiliyinə uyğun olaraq bu hüququn tam həyata keçirilməsinə nail olmaq üçün lazımı tədbirlər görürlər.

2. Lazım olduqda bu imtiyazlar mövcud ehtiyatlar, uşağın imkanları və onun saxlanması üçün məsuliyyət daşıyan şəxslərin imkanları, habelə uşaq tərəfindən və ya onun adından yardımlar alınması ilə bağlı istənilən mülahizələr nəzərə alınaraq verilir.

Maddə 27

1. İştirakçı dövlətlər hər bir uşağın fiziki, əqli, mənəvi, əxlaqi və sosial inkişafı üçün lazım olan həyat səviyyəsinə malik olmaq hüququnu təsdiq edirlər.

2. Valideyn (lər) və ya uşağı tərbiyə edən digər şəxslər uşağın inkişafı üçün lazım olan həyat şəraitini öz bacarıqları və maliyyə imkanları daxilində təmin etməyə görə əsas məsuliyyət daşıyırlar.

3. İştirakçı dövlətlər valideynlərə və uşaqları tərbiyə edən digər şəxslərə həmin hüququn həyata keçirilməsində kömək göstərilməsi üçün öz milli şəraitinə müvafiq surətdə və öz imkanları daxilində

lazımı tədbirləri görür və lazım gələrsə maddi yardım göstərir və xüsusən ərzaqla, paltarla və mənzillə təmin etməyə dair proqramları dəstəkləyirlər.

4. İştirakçı dövlətlər valideynlər və ya uşaq üçün maliyyə məsuliyyəti daşıyan digər şəxslər tərəfindən istər iştirakçı dövlətin daxilində, istərsə də xaricdə uşağın saxlanması bərpa olunmasını təmin etmək sahəsində bütün lazımı tədbirləri görürlər.

Maddə 28

1. İştirakçı dövlətlər uşağın təhsil almaq hüququnu tanıyır və bərabər imkanlar arasında bu hüququn həyata keçirilməsinə tədris nail olmaq məqsədilə onlar:

a) pulsuz və icbari ibtidai təhsil sistemi tətbiq edirlər;

b) istər ümumi orta təhsilin, istərsə də otra peşə təhsilinin müxtəlif formalarının inkişaf etdirilməsini həvəsləndirir, bu təhsilin bütün uşaqlar üçün mümkün olmasını təmin edir və pulsuz təhsil sisteminin tətbiq olunması və lazım gələrsə maliyyə yardımı göstərilməsi kimi zəruri tədbirlər görürlər;

v) bütün lazımı vasitələrin köməyiylə hər kəsin bacarığı əsasında hamı üçün ali təhsilin mümkün olmasını təmin edirlər;

q) təhsil və peşə hazırlığı sahəsində məlumat və materialların bütün uşaqların əldə etməsi imkanını təmin edirlər;

ğ) məktəbdə müntəzəm davamiyyətə kömək göstərilməsi və məktəbi tərk edən şagirdlərin sayının azalması sahəsində tədbirlər görürlər.

2. İştirakçı dövlətlər məktəb intizamını uşağın insan ləyaqətinə hörmətini əks etdirən metodların köməyiylə və bu Konvensiyaya müvafiq surətdə təşkil olunmasını təmin etmək üçün bütün lazımı tədbirləri görürlər.

3. İştirakçı dövlətlər bütün dünyada cəhalətin, savadsızlığın ləğvinə kömək göstərilməsi, elmi-texniki bilikləri və təlimin müasir metodlarına yiyələnmənin asanlaşdırılması məqsədilə təhsilə aid məsələlərdə beynəlxalq əməkdaşlığı həvəsləndirir və inkişaf etdirirlər. Bununla əlaqədar olaraq İnkişaf Etməkdə Olan Ölkələrin tələbatına xüsusi diqqət yetirməlidir.

Maddə 29

1. İştirakçı dövlətlər razılaşırlar ki, uşağın təhsili aşağıdakı məqsədlərə yönəldilməlidir:

- a) uşağın şəxsiyyətinin, istedadının, əqli və fiziki bacarığının tam həcmdə inkişaf etdirilməsinə;
- b) insan hüquqlarına və əsas azadlıqlara, habelə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsində bəyan edilmiş prinsiplərə hörmətin tərbiyə olunmasına;

v) uşağın valideynlərinə, onun mədəni xüsusiyyətinə, dilinə və dəyərlərinə, uşağın yaşadığı ölkənin və əslən olduğu ölkənin milli dəyərlərinə, onun sivilizasiyasından fərqlənən sivilizasiyalara hörmətin tərbiyə edilməsinə;

q) uşağın azad cəmiyyətdə anlaşma, sülh, dözümlülük, kişilərlə qadınların hüquq bərabərliyi əsasında və bütün xalqlar, etnik, milli və dini qruplar habelə əhali arasında dostluq ruhunda şüurlu həyata hazırlanmasına;

g) ətraf mühitə hörmətin tərbiyə edilməsi.

2. Bu maddənin və ya 28-ci maddənin heç bir hissəsi ayrı-ayrı şəxslərin və orqanların təhsil müəssisələri yaratmaq və onlara rəhbərlik etmək azadlığının məhdudlaşdırılması kimi yozulmur, bir şərtlə ki, bu maddənin birinci bəndində şərh olunmuş prinsiplərə daim əməl edilsin və belə təhsil müəssisələrində olan qaydaların dövlət tərəfindən qoyula bilən

minimal normalara uyğun gəlməsi barədə tələblər yerinə yetirilsin.

Maddə 30

Etnik, dini və dil baxımından azlıqların və ya yerli əhali arasından olan şəxslərin yaşadıkları dövlətlərdə belə azlıqlara və ya yerli əhaliyə mənsub olan uşaq öz qrupunun digər üzvləri ilə birlikdə öz mədəniyyətindən bəhrələnmək üçün öz dilinə etiqad bəsləmək və onun ayinlərini yerinə yetirmək, habelə ana dilindən istifadə etmək hüququndan məhrum oluna bilməz.

Maddə 31

1. İştirakçı dövlətlər uşağı istirahət etmək və asudə vaxta malik olmaq hüququnu, onun yaşına uyğun oyunlarla, əyləncəli tədbirlərdə iştirak etmək və

sərbəst surətdə mədəni həyatda iştirak etmək, incəsənətlə məşğul olmaq hüququnu tanıyırlar.

2. İştirakçı dövlətlər uşağın mədəni və yaradıcılıq həyatında hərtərəfli iştirak etmək hüququna hörmət bəsləyir və bu hüququ təşviq edirlər. Mədəni fəaliyyət və yaradıcılıq fəaliyyəti, asudə vaxt və istirahət üçün müvafiq və bərabər imkanlar yaradılmasına kömək göstəririlər.

Maddə 32

1. İştirakçı dövlətlər uşağın iqtisadi istismardan və onun sağlamlığı üçün təhlükə törədən və ya təhsil almasında əngələ çevrilə biləcək, yaxud onun sağlamlığına və fiziki, əqli, mənəvi, əxlaqi və sosial inkişafına ziyan vura biləcək hər hansı işin yerinə yetirilməsindən müdafiə hüququnu tanıyırlar.

2. İştirakçı dövlətlər bu maddənin həyata keçirilməsini təmin etmək üçün qanunvericilik tədbirləri, inzibati və sosial

tədbirlər, habelə təhsil sahəsində tədirlər görürlər. Bu məqsədlə digər beynəlxalq sənədlərin müvafiq müddəalarını rəhbər tutaraq iştirakçı dövlətlər:

- a) işə qəbul üçün minimal yaş həddi və ya minimal yaş həddləri müəyyən edirlər;
- b) iş gününün müddəti və əmək şəraiti haqqında lazımi tələblər müəyyən edirlər;
- v) bu maddənin səmərəli surətdə həyata keçirilməsini təmin etmək üçün müvafiq cəza növləri və ya digər sanksiyalar nəzərdə tuturlar.

Maddə 33

İştirakçı dövlətlər müvafiq beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulduğu kimi uşaqları narkotik vasitələr və psixotrop maddələrdən qanunsuz istifadə etməkdən qorumaq və belə maddələrin qanuna zidd olaraq istehsalında və satılmasında uşaqlardan istifadə edilməsinə yol verməmək üçün bütün lazımi tədbirlərin, o cümlədən də qanunvericilik tədbirləri,

inzibati və sosial tədbirlər, habelə təhsil sahəsində tədbirlər görürlər.

Maddə 34

İştirakçı dövlətlər uşağı seksual istismarın və seksual cəhətdən pis yola salınmağın bütün formalarından qorumağı öhdələrinə götürürlər. Bu məqsədlə iştirakçı dövlətlər aşağıdakı halların qarşısını almaq üçün milli, ikitərəfli və çoxtərəfli səviyyələrdə bütün lazımi tədbirləri görürlər:

- a) uşağı hər cür qanunsuz, seksual fəaliyyətə çəkmək və ya məcbur emtək;
- b) istismar məqsədilə uşaqlardan fahişəlikdə və ya digər qanunsuz seksual fəaliyyətdə istifadə etmək;
- v) istismar məqsədilə uşaqlardan pornoqrafiyada və pornoqrafik materiallarda istifadə etmək.

Maddə 35

İştirakçı dövlətlər uşaqların istənilən məqsədlərlə və istənilən formada oğurlanmasının, uşaq alverinin və ya onların qaçaqmalçılıqla məşğul olmasının qarşısını almaq üçün milli, ikitərəfli və çox səviyyələrdə bütün lazımi tədbirləri görsünlər.

Maddə 36

İştirakçı dövlətlər uşağı onun rifahının istənilən cəhətinə və əmin-amanlığına ziyan vuran istismarın digər bütün formalarından müdafiə edirlər.

Maddə 37

İştirakçı dövlətlər təmin edirlər ki:

a) heç bir uşaq işgəncələrə və ya rəftarın, yaxud cəzanın digər amansız, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan növlərinə məruz

qalmasın. 18 yaşına çatmamış şəxslər tərəfindən törədilmiş cinayətlərə görə nə ölüm cəzası, nə də azad edilmək imkanı nəzərdə tutulmayan ömürlük həbs cəzası kəsilmir.

b) heç bir uşaq qanunsuz olaraq və ya özbaşnalıqla azadlıqdan məhrum edilməsi. Uşağın həbsə alınması, tutulması və ya həbs cəzası çəkməsi qanuna uyğun olaraq həyata keçirilir və bunlardan da son tədbir kimi və mümkün olan daha qısa müddət ərzində və müvafiq qaydada istifadə edilir;

v) azadlıqdan məhrum olunmuş hər bir uşaq humanist rəftar edilsin və onun şəxsiyyətinin ayrılmaz hissəsi kimi ləyaqətinə hörmət bəslənilsin, onunla bir yaşda olan şəxslərin tələbatı nəzərə alınsın. Məsələn, azadlıqdan məhrum edilmiş hər bir uşaq məhbəsdə yaşlılardan ayrı saxlanılmalı (əgər hesab edilsə ki, bunu uşağın mənafeləri naminə etmək gərəkdir) və xüsusi hallar istisna olmaqla, o öz ailəsi ilə yazışmaq və görüşmək yolu

ilə əlaqə saxlamaq hüququna malik olmalıdır;

q) azadlıqdan məhrum edilmiş hər bir uşaq dərhal hüquqi və digər müvafiq yardım almaq hüququna, habelə onun azadlıqdan məhrum olmasını nə dərəcədə qanuniliyini məhkəmə və ya digər səlahiyyətli, müstəqil və qərəzsiz orqan qarşısında sübuta yetirmək hüququna və istənilən belə prosesual tədbir barəsində onların tərəfindən təxirəsalınmadan qərarlar çıxarılması hüququna malik olsun.

Maddə 38

1.İştirakçı dövlətlər silahlı münaqişələr zamanı uşaqlar barəsində tətbiq edilə biləcək və uşaqlara aid olan beynəlxalq humanitar hüquq normalarına hörmət bəsləməyi və onlara əməl olunmasını təmin etməyi öhdələrinə götürürlər.

2. İştirakçı dövlətlər bunu təmin etmək üçün bütün tədbirləri görürlər ki, 15 yaşına çatmayan şəxslər hərbi əməliyyatlarda birbaşa etməsinlər.

3.İştirakçı dövlətlər 15 yaşına çatmayan hər hansı şəxsi öz silahlı qüvvələrində hərbi xidmətə çağırmaqdan imtina edirlər. İştirakçı dövlətlər 15 yaşına çatan, lakin 18 yaşı hələ tamam olmayan şəxslərin orduya cəlb edilməsi zamanı üstünlüyü daha yaşlı şəxslərə verməyə çalışmalıdırlar.

4.Silahlı münaqişələr zamanı mülkü əhalinin müdafiəsi ilə bağlı beynəlxalq humanitar hüquq üzrə öz öhdəliklərinə uyğun olaraq iştirakçı dövlətlər silahlı münaqişəyə məruz qalmış uşaqların müdafiəsinin və onlara baxılmasının təmin edilməsi üçün mümkün olan bütün tədbirləri görürlər.

Maddə 39

İştirakçı dövlətlər hər hansı bir növ etinasızlığın, istismarın və ya sui-istifadənin, işgəncələrin, yaxud digər sərt, rəhmsiz və ya ləyaqəti alçaladan rəftarın, yaxud silahlı münaqişələrin qurbanı olmuş uşağın fiziki və psixoloji cəhətdən bərpasına və sosial reintegrasiyasına kömək etmək üçün bütün lazımi tədbirləri görürlər.

Maddə 40

1. İştirakçı dövlətlər cinayət qanunvericiliyini pozmuş hesab edilən, bu qanunvericiliyin pozulmasında təqsirləndirilən və ya müqəssir sayılan hər bir uşağın hüququnu tanıyırlar. Belə rəftar uşaqda ləyaqət və mənlilik hissələrinin inkişafına kömək edir, uşaqda insan hüquqlarına və başqalarının əsas azadlıqlarına hörməti möhkəmləndirir və bu zaman uşağın yaşı, onun

reintegrasiyasına və cəmiyyətdə faydalı rolun yerinə yetirilməsinə kömək göstərilməsi arzusu nəzərə alınır.

2. İştirakçı dövlətlər bu məqsədlə və beynəlxalq sənədlərin müvafiq müddəalarını nəzərə alaraq təmin edirlər ki:

a) cinayət qanunvericiliyinin pozulduğu zaman milli və ya beynəlxalq hüquqla qadağan olunmayan hərəkətlərə və fəaliyyətsizliyə görə heç bir uşaq cinayət qanunvericiliyini pozmuş hesab edilməsin, onun pozulmasında təqsirləndirilməsin və müqəssir bilinməsin;

b) cinayət qanunvericiliyini pozmuş hesab edilən və ya onu pozmaqda təqsirləndirilən hər bir uşaq ən azı aşağıdakı təminatlara malik olsun:

I. onun təqsiri qanuna uyğun olaraq sübuta yetirilməyincə təqsirsizlik prezumpsiyasına;

II. ona qarşı irəli sürülən ittihamlar barədə ona dərhal və bilavasitə, zəruri hallarda isə onun valideynləri və ya qanuni

qəyyumları vasitəsilə məlumat verilməsini və öz müdafiəsinə hazırlaşarkən və bunu həyata keçirərkən hüquqi yardımın və digər lazımi yardımın göstərilməsinə;

III. qanuna uyğun olaraq vəkilin və ya digər müvafiq şəxsin iştirakı ilə məsələyə ədalətlə baxılarkən səlahiyyətli, müstəqil və qərəzsiz orqan, yaxud məhkəmə orqanı uşağın yaşı və ya onun valideynlərinin, yaxud qanuni qəyyumlarının vəziyyəti nəzərə alınaraq həmin məsələ barəsində əgər bu, uşağın maraqlarına zidd deyildirsə təxirə salınmadan qərar çıxarsınlar;

IV. şahid ifadələri verməyə və ya təqsiri boynuna almağa məcbur edilməkdən azad olmaq; ittiham şahidlərinin verdiyi ifadələrin ya müstəqil surətdə, ya da digər şəxslərin köməyi ilə öyrənilməsi və müdafiə şahidlərinin bərabər hüquqla iştirakının və onların ifadələrlə tanış olmasının təmin edilməsi;

V. əgər hesab edilirsə ki, uşaq cinayət qanunvericiliyini pozmuşdur, onda

qanuna uyğun olaraq müvafiq qərara və bununla əlaqədar verilmiş hər hansı tədbirlərə səlahiyyətli, müstəqil və qərəzsiz yuxarı orqan, yaxud məhkəmə orqanı tərəfindən təkrar baxılması;

VI. əgər uşaq istifadə olunan dili başa düşmürsə və ya bu dildə danışa bilmirsə tərcüməçinin pulsuz yardımı;

VII. məsələyə baxılmasının bütün mərhələlərində uşağın şəxsi həyatına tam hörmətin edilməsi.

3.İştirakçı dövlətlər cinayət qanunvericiliyini pozmuş hesab edilən, onu pozmaqda təqsirləndirilən və ya müqəssir bilinən uşaqlara bilavasitə şamil edilən qaydalar qəbul olunmasına, orqan və müəssisələr yaradılmasına kömək göstərməyə çalışırlar, o cümlədən:

a) elə minimal yaş həddi müəyyən edirlər ki, bu həddən aşağı yaşda olan uşaqlar cinayət qanunvericiliyini pozmağa qadir hesab olunmur;

b) zəruri və azruolunan hallarda insan hüquqlarını və hüquq təminatlarını

tamamilə gözləmək şərtilə, məhkəmə təhqiqatından istifadə etmədən belə uşaqlara rəftar üçün tədbirlər görürlər.

4. Uşağa baxılması, qəyyumluq və nəzarət haqqında Əsasnamə, məsləhət xidmətlərinin göstərilməsi, sınaq və peşə müddətinin təyin edilməsi, tərbiyə verilməsi, təlim və peşə hazırlığı proqramları və tərbiyə müəssisələrində uşağa baxılmasını əvəz edən digər formalarda qayğı göstərilməsi kimi müxtəlif tədbirlərin görülməsi zəruridir. Burada məqsəd uşaqla elə rəftarı təmin etməkdir ki, bu rəftar üsulu onun rifahına, habelə onun vəziyyətinə və cinayətin xarakterinə uyğun olsun.

Maddə 41

Bu Konvensiya heç də uşağın hüquqlarının həyata keçirilməsinə daha çox kömək edən müddəalara və aşağıdakı sənədlərdə olan

- a) iştirakçı dövlətin qanununda; yaxud
- b) dövlət barəsində qüvvədə olan beynəlxalq hüquq normalarında olan müddəalara xələl gətirmir.

II HISSƏ

Maddə 42

İştirakçı dövlətlər lazımı və təsirli vasitələrdən istifadə edərək Konvensiyanın prinsipləri və müddəaları barədə istər yaşlılara, istərsə də uşaqlara geniş məlumat verməyi öhdələrinə götürürlər.

Maddə 43

1. Bu Konvensiyaya müvafiq surətdə qəbul edilmiş öhdəliklərin yerinə yetirilməsində iştirakçı dövlətlər tərəfindən əldə olunmuş nailiyyətləri

nəzərdən keçirmək məqsədilə Uşaq Hüquqları Komitəsi təsis edilir. Komitə aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirir.

2. Komitə yüksək mənəvi keyfiyyətləri olan və bu Konvensiyanın əhatə etdiyi sahədə səriştəliyi ilə tanınmış ekspertdən-mütəxəssisdən ibarət olur. Komitənin üzvləri iştirakçı dövlətlər tərəfindən öz vətəndaşları arasından seçilir və öz adlarından çıxış edirlər, həm də ədalətli coğrafi bölgüyə, habelə əsas hüquqi sistemlərə diqqət yetirirlər.

3. Komitənin üzvləri siyahıya salınmış şəxslər sırasından gizli səsvermə yolu ilə seçilir. Həmin şəxslər iştirakçı dövlətlər tərəfindən irəli sürülür. Hər bir iştirakçı dövlət öz vətəndaşları sırasından bir nəfər irəli sürə bilər.

4. Komitəyə ilk seçkilər bu Konvensiya qüvvəyə mindiyi gündən 6 aydan gec olmayaraq, sonralar isə iki ildə bir dəfə keçirilir. Hər halda hər seçkilər gününə 4 ay qalmış Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi iştirakçı dövlətlərə

məktubla müraciət edərək, onlara iki ay ərzində öz namizədlərini təqdim etmək təklifini irəli sürür. Sonra Baş Katib bu yolla irəli sürülmüş bütün şəxslərin siyahısını əlifba sırası ilə tərtib edir, siyahıda həmin şəxslərin irəli sürülmüş iştirakçı dövlətləri göstərir və siyahını bu Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlərə təqdim edir.

5. Seçkilər Birləşmiş Millətlər Təşkilatının idarələrində Baş Katib tərəfindən çağırılan iştirakçı dövlətlərin müşavirələrində keçirilir. İştirakçı dövlətlərin üçdə iki hissəsinin yetərsay təşkil etdiyi müşavirələrdə o namizədlər Komitənin tərkibinə seçilmiş sayılırlar ki, onlar səsvermədə olmuş və iştirak etmiş iştirakçı dövlətlərin nümayəndələrinin səslərinin daha çoxunu mütləq qazanmış olsunlar.

6. Komitənin üzvləri 4 illik müddətə seçilirlər. Onların namizədlikləri təkrar irəli sürüldükdə yenidən seçilmək hüququna malikdirlər. İlk seçkilərdə seçilən beş nəfər üzvün səlahiyyət müddəti

iki illik dövrün sonunda bitir; ilk seçkilərdən sonra dərhal bu beş nəfər üzvün adları müşavirə sədrinin atdığı püşklə müəyyənləşdirilir.

7. Komitənin hər hansı bir üzvü öldükdə və ya istefa verdikdə, yaxud o, Komitənin üzvü vəzifələrini hər hansı bir başqa səbəbə görə daha yerinə yetirə bilmədikdə, Komitənin həmin üzvünü irəli sürmüş olan iştirakçı dövlət öz vətəndaşları arasından qalan müddətə digər ekspert-mütəxəssisdən təyin edir, bu şərtlə ki, həmin ekspert Komitə tərəfindən bəyənilsin.

8. Komitə öz iş üsulu qaydalarını müəyyən edir.

9. Komitə öz vəzifəli şəxslərini iki il müddətinə seçir.

10. Komitənin sessiyaları bir qayda olaraq, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının mərkəzi idarələrində, yaxud Komitə tərəfindən müəyyənləşdirilmiş hər hansı digər münasib yerdə keçirilir. Komitə öz sessiyalarını, bir qayda olaraq, hər il

keçirir. Komitənin sessiyasının davam etmə müddəti bu Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlərin müşavirəsində müəyyənləşdirilir və lazım gələrsə ona yenidən baxılır, bir şərtlə ki, müəyyən edilmiş müddət Baş Məclis tərəfindən bəyənilsin.

11. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi Komitənin öz funksiyalarını bu Konvensiyaya müvafiq surətdə səmərəli həyata keçirilməsi üçün lazımi işçilər heyəti və maddi vəsait ayırır.

12. Bu Konvensiyaya müvafiq surətdə təsis edilmiş Komitənin üzvləri Baş Məclisin qoyduğu qaydada və şərtlərlə təsdiq olunan məbləğdə əmək haqqı alırlar.

Maddə 44

1. İştirakçı dövlətlər Konvensiyada tanınmış hüquqların təsbit olunması sahəsində onların gördükləri tədbirlər haqqında və bu hüquqların həyata

keçirilməsində əldə edilmiş tərəqqi haqqında Komitəyə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi vasitəsilə məruzələr təqdim etməyi öhdələrinə götürürlər:

a) Konvensiya müvafiq iştirakçı dövlət üçün qüvvəyə mindikdən sonra iki il ərzində;

b) sonralar hər beş ildən bir.

2. Həmin maddəyə müvafiq surətdə təqdim olunan məruzələrdə əgər varsa, bu Konvensiya üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməsi dərəcəsinə təsir edən amillər və çətinliklər göstərilir. Həmin ölkədə Konvensiyanın səviyyəsinin tamamilə dəyişilməsindən Komitənin xəbərdar olması üçün məruzələrdə kifayət qədər məlumat da verilir.

3. Komitəyə hər tərəfli ilkin məruzə təqdim etmiş olan iştirakçı, bundan əvvəl şərh edilmiş əsas məlumatı bu maddənin 16-cı bəndinə müvafiq surətdə təqdim olunan sonrakı sənədlərdə təkrarlanmasına dövlətin ehtiyacı yoxdur.

4. Komitə iştirakçı dövlətlərdən bu Konvensiyanın həyata keçirilməsinə aid əlavə məlumat istəyə bilər.

5. Komitənin fəaliyyəti haqqında məruzələr İqtisadi və Sosial Şura vasitəsilə iki ildə bir dəfə Baş Məclisə təqdim olunur.

6. İştirakçı dövlətlər məruzələrinin öz ölkələrində geniş aşkarlığını təmin edirlər.

Maddə 45

Konvensiyanın səmərəli surətdə həyata keçirilməsinə kömək göstərmək və bu Konvensiyanın əhatə etdiyi sahədə beynəlxalq əməkdaşlığı həvəsləndirmək məqsədilə:

a) Birləşmiş Millətlər Təşkilatının ixtisaslaşdırılmış idarələrinin, Uşaq Fondunun və digər orqanlarının ixtiyarı var ki, bu Konvensiyanın onların səlahiyyətləri dairəsinə daxil olan müddələrinin həyata keçirilməsi məsələlərinə baxarkən nümayəndə ilə

təmsil olunsunlar. Komitə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının ixtisaslaşdırılmış idarələrinə, Uşaq Fonduna və digər mötəbər orqanlarına məqsədəuyğun saydığı halda təklif edə bilər ki, onların müvafiq səlahiyyətləri dairəsinə daxil olan sahələrdən Konvensiyanın həyata keçirilməsi barədə ekspertlərin rəyini təqdim etsinlər. Komitə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının ixtisaslaşdırılmış idarələrinə, Uşaq Fonduna və digər orqanlara təklif edə bilər ki, onların fəaliyyət dairəsinə daxil olan sahələrdə Konvensiyanın həyata keçirilməsi haqqında məruzələr təqdim etsinlər.

b) İştirakçı dövlətlərin texniki məsləhət və yardım barədə xahişi olan, yaxud buna tələbat duyulduğunu göstərən hər hansı məruzələrini, habelə xahiş və ya göstərişlərlə əlaqədar Komitənin irad və təklifləri varsa, bunları Komitə məqsədəuyğun sayarsa Birləşmiş Millətlər Təşkilatının ixtisaslaşdırılmış idarələrinə,

Uşaq Fonduna və digər mötəbər orqanlarına göndərir.

v) Komitə Baş Məclisə tövsiyə edə bilər ki, uşaq hüquqlarına aid ayrı-ayrı məsələlər barədə Baş Məclisin adından Baş Katibə müraciət etsin.

q) Komitə bu Konvensiyanın 44-cü və 45-ci maddələrinə müvafiq surətdə alınmış məlumat əsaslanan ümumi xarakterli təklifə tövsiyələr irəli sürə bilər. Ümumi xarakterli belə təklif və tövsiyələr marağı olan hər hansı iştirakçı dövlətə göndərilir və əgər iştirakçı dövlətlərin iradları varsa, bunlarla birlikdə Baş Məclisə məlumat verilir.

III HİSSƏ

Maddə 46

Bu Konvensiya onun bütün dövlətlər tərəfindən imzalanması üçün açıqdır.

Maddə 47

Bu Konvensiya təsdiq edilməlidir. Təsdiq edilmiş sənədlər saxlanılmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibinə təhvil verilir.

Maddə 48

Bu Konvensiya hər hansı bir dövlətin ona qoşulması üçün açıqdır. Konvensiyaya qoşulmaq haqqında sənədlər saxlanılmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibinə təhvil verilir.

Maddə 49

1. Bu Konvensiya İyirminci təsdiqnamə və ya Konvensiyaya qoşulmaq haqqında sənədin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibinə saxlanılmağa təhvil verildiyi gündən sonra otuzuncu gün qüvvəyə minir.

2. İyirminci təsdiqnamə və ya Konvensiyaya qoşulmaq haqqında sənəd saxlanılmağa təhvil verildikdən sonra bu Konvensiyanı təsdiqləyən və ona qoşulan hər bir dövlət üçün bu Konvensiya həmin dövlət öz təsdiqnaməsini və ya ona qoşulmağı haqqında sənədini təhvil verən gündən qüvvəyə minir.

Maddə 50

1. İstənilən iştirakçı dövlət düzəliş təklif etmək və onun Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibinə təqdim etmək ixtiyarına malikdir. Sonra Baş Katib təklif olunmuş düzəlişi iştirakçı dövlətlərə göndərir və onlardan xahiş edir ki, həmin təkliflərə baxılması və bunlara dair səsvermə keçirməsi məqsədilə iştirakçı dövlətlərin konfransının çağırılıb-çağırılmaması barədə öz fikirlərini bildirsinlər. Əgər belə məlumat verildiyi gündən başlayaraq dörd ay ərzində

iştirakçı dövlətlərin ən azı üçdə biri bu konfransın çağırılmasına tərəfdar olduğunu bildirərsə onda, Baş Katib konfransı Birləşmiş Millətlər Təşkilatının himayəsi ilə çağırır. Bu Konfransda olan və ya iştirak edən iştirakçı dövlətlərin əksəriyyəti tərəfindən qəbul edilmiş hər hansı düzəliş Baş Məclisin təsdiqinə verilir.

2. Bu maddənin 1-ci bəndinə uyğun olaraq qəbul olunmuş düzəliş onu Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Məclisi tərəfindən təsdiqləndikdən və iştirakçı dövlətlər üçdə iki səs çoxluğu ilə qəbul etdikdən sonra qüvvəyə minir.

3. Qüvvəyə mindikdən sonra bu düzəliş iştirakçı dövlət tərəfindən hökmən nəzərə alınır, digər iştirakçı dövlətlər isə bu Konvensiyanın müddəalarını, qəbul olunmuş əvvəlki düzəlişləri hökmən həyata keçirirlər.

Maddə 51

1. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi dövlətlərin Konvensiyanı təsdiqləməsi və ya ona qoşulması zamanı bu dövlətlər tərəfindən irəli sürülmüş qeyd-şərtlərin mətnini alır və bütün dövlətlərə göndərir.

2. Bu Konvensiyanın məqsəd və vəzifələri ilə bir araya sığmayan qeyd-şərtlər irəli sürülməsinə yol verilmir.

3. Qeyr-şərtlər Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibinə göndərilmiş müvafiq xəbərdarlıq yolu ilə istənilən vaxt ləğv oluna bilər. Sonra Baş Katib bu barədə bütün dövlətlərə məlumat verir. Belə xəbərdarlıq Baş Katib onu aldığı gündən qüvvəyə minir.

Maddə 52

Hər hansı iştirakçı dövlət bu Konvensiyanı Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibinə yazılı

xəbərdarlıq göndərmək yolu ilə ləğv edə bilər.

Ləğv etmə Baş Katib tərəfindən xəbərdarlıq alındığı vaxtdan bir il keçdikdən sonra qüvvəyə minir.

Maddə 53

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi bu Konvensiyanın depozitarisini təyin edir.

Maddə 54

Bu Konvensiyanın əsli saxlanılmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verilir. Eyni zamanda onun ingilis, ərəb, ispan, çin, rus və fransız dillərində olan mətnləri eyni qüvvəyə malikdir.

Yuxarıdakıların doğruluğunu təsdiq etmək üçün aşağıda imza atmış

səlahiyyətli nümayəndələr – öz hökumətləri tərəfindən həmin məqsədlə lazımı qaydada vəkil edilmiş nümayəndələr bu Konvensiyanı imzaladılar.

1. Qətnamə 217 A (III)
2. Bax. Qətnamə 2200 A (XXI), əlavə
3. Bax. League of Nations Official Journal, Special Supplement №21, October 1924, p. 43
4. Qətnamə 1386 (X) prembulanın üçüncü bəndi.
5. Qətnamə 41/ 85, əlavə
6. Qətnamə 40/33, əlavə
7. Qətnamə 3318 (XXIX) .